

УДК 39(4778.86-11):[675.02:685]

Оксана САПЕЛЯК

ОБРОБКА ШКІРИ ТА ВИРОБИ З НЕЇ НА ПОКУТТІ

Йдеться про одну з найдревніших галузей людської діяльності — шкіряне виробництво. Приділено увагу розвитку народних промислів вичинки шкур, технології обробки шкіри та особливостям виробів зі шкіри та їх оздоблення на Покутті.

Ключові слова: вичинка шкур, дублення, гарбування, шевство, кушнірство, хутрянні вироби.

© О. САПЕЛЯК, 2017

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 2 (134), 2017

На Покутті, як у всіх регіонах України, традиційно широко побутували і побутують дотепер вироби із шкіри. Насамперед мова йде про **вичинку шкур** свійських та диких тварин. Вичинка шкур — одна із найдревніших галузей людської діяльності. В глибоку давнину сформувалася як самостійна професія. У шкіряному виробництві відомі такі види обробки: вичинка «голих» шкір із зняттям волосяного покриву; вичинка овечих шкур із збереженням вовни; вичинка хутра тварин. Від XVIII ст. на Покутті у містах Снятин, Городенка, Коломия, Станіславів, Тисмениця були розвинені всі види обробки шкіри. В літературі знаходимо обмаль інформації про ці промисли, оскільки дослідники звертали увагу головно на виробу зі шкіри. Певні відомості можна почерпнути опосередковано: скажімо, Леопольд Вайгель пише про доволі розвинене в регіоні тваринництво: 1887 р. в Коломийському повіті на 27 тис. сільських господарств, згідно із статистикою, числилося близько 37 тис. корів, більше 600 биків, 35 тис. телят, 48 ослів, більше 104 тис. овець, 21 тис. коней, більше 11 тис. кіз [19, s. 42—44]. За даними 1876 р. було продано до Липська 6426 невикористаних шкур (сирівець), 4712 — використаних, з них 965 штук телячих [19, s. 55]. Окрім того, як твердить Вайгель, на Покутті полювали на зайців, лисів, сарн і вепрів (диків). Інколи з гірських районів заходили вовки і ведмеді. Полювали також на тхорів, куниць, видр, борсуків, з яких знімали шкури, обробляли і продавали хутро [19, s. 76]. Отже, сировинна база була різноманітною. З огляду на дані Вайгеля стосовно продажу вичинених шкір навіть за межі Галичини можна вважати доволі розвинутою в регіоні таку галузь виробництва, як обробка шкіри.

Вичинка шкіри зосереджувалася переважно у дрібних ремісничих майстернях селян, міщан, а з XVIII ст. — і на підприємствах. Для обробки шкіри потрібно мати відповідну базу, насамперед водні ресурси, яких було достатньо і які давали змогу займатися гарбарством. На Покутті навіть до першої пол. XIX ст. цей вид промислів у селах був домашнім сезонним паралельно з головним заняттям — рільництвом. На досліджуваній території ще у 1928 р. ця промисловість знаходилася «великою мірою на переломі між промислом ручним, навіть домашнім (який часто обслуговував виключно самого власника і його родину. — О. С.) і промислом фабричним» [17, s. 1].

Технологія обробки шкіри включала операції: 1) що базуються на механічних діях: чищення, розтягування, шліфування; 2) основою яких є фізико-хімічні яви-

Світлана Кушнір працює на п'ялі. Тисмениця. 60-ті рр. ХХ ст. Світлина від Лілії Лишеги

ща: фарбування, жирування, сушіння, зволоження. На першій стадії шкури мочили у воді, за допомогою спеціальної лопати очищали від бруду, використовували для цього мило та спеціальний гребінь (жгребло). Детально про обробку шкіри в Тисмениці розповідає директор народного музею історії міста Тисмениці ім. С. Гаврилюка Лілія Лишега, з відомої родини тисменицьких кушнірів: «Вимочену шкуру витріпували, вкладали до дерев'яного п'яля і за допомогою шкафи (лезо в деревині) здирали міздру (плівку) зі шкіри». Таким чином зі шкури вилонювався найтвердіший шар, власне шкіра. «Для розм'якшення і повної очистки шкір застосовували квашення у розчині, до якого входили гріс (вівсяні висівки) та сіль. Шкіри натирали цим розчином, згортали та вкладали до прикадка (кадуба) на 5—6 днів. Після сушіння та зволоження шкіри ключували, завдяки чому вони ставали м'якими та еластичними». Ключування — це розбивання шкіри «до шнурка, закріпленого в стіні на цурку (паличку) прив'язували шкіру і пристроєм, що зветься ключ, за допомогою ноги її розбивали». Подальший процес обробки відбувався з використанням «горбунка» — спеціальна лава із вертикально вбитим затупленим вістряма ножа, а частіше коси, об яке вручну зістругували грубіші затверділі ділянки шкіри. «Потім шкіру вкладали в

п'яло (затискаючий дерев'яний пристрій) і білили» — розповідає п. Лілія Лишега. — Після шкафування гладку поверхню шкіри терли помусом (камінцем) і сукном, надаючи їй шовковистості» [1, с. 179].

Дублення шкіри — наступна відповідальна стадія обробки. Шкіри складали у дерев'яні чани, наповнені виключно рослинними настоями (головно дубовою корою: «Кору з дуба пообдирано і забрано до гамбарні...» [3, с. 43]). Шкіри просякали дубильною кислотою, ставали гнучкими, міцними, водонепроникними, не піддавалися гниттю. Важливою особливістю технології була її довготривалість. Шкіри великої рогатої худоби оброблялися не менше, ніж півроку. Тільки на дублення потрібно було три місяці.

Процес гарбування таким чином тривав інколи роками. Лише у другій пол. ХІХ ст. гарбарство почало модернізуватися. У США, згодом у Західній, відтак Середній Європі появилися корорізки, парові сушилки, нові барвники. Як наслідок — скоротився термін обробки шкіри. Замість кори появилася хромова сіль, що скорочує процес обробки до кількох тижнів. Ці нововведення торкнулися головним чином промисловості метрополії Австрійської держави. Оброблені там шкіри заповнили ринки всієї імперії на всіх її теренах. Отже, від 1924 р. в Галичині, в т. ч. на Покутті, виріс імпорту австрійських шкір за ціною значно нижчою порівняно з цінами місцевих виробників. Однак до 30-х рр. ХХ ст. тут на певні місцеві гарбарські вироби попит був досить високий. Тому кустарно-ремісничє виробництво у регіоні залишалося успішно функціонувати.

Гарбарні як підприємства у ХІХ ст. були, практично, в усіх покутських містах. У Снятині — дві гарбарні, де шкури тварин чистили і виправляли [16, с. 196]. Шкіряні фабрики існували у Снятині, Тисмениці, с. Загвіздя (Тисменицький р-н), Станіславові (для порівняння на теренах підросійських земель України перші шкіряні фабрики засновані лише в другій пол. ХІХ ст. тільки у двох містах: у Києві (1867) згідно з указом Олександра ІІ для потреб царської армії, і децю раніше (1861) підприємець з Австрії відкрив шкірзавод у Бердичеві). Особливо славилася Покуття в 30-ті рр. ХХ ст. вичинкою шкіри для взуття — юхти.

Юхта — дублена шкіра, вироблена із шкур великої рогатої худоби, коней, свиней. При обробці юхти для надання їй м'якості, пластичності, водостійкості і стійкості до вигинів потрібне тривале зоління і жи-

рування (насичення шкіри емульсією переважно рослинного жиру з водою). Шкіру фарбували в чорний або червоний колір, згортали в трубки фарбованою стороною всередину, продавали на ярмарках. Таку шкіру купували поляки, німці, чехи, австрійці. Вичинені на Покутті шкіри одержували визнання на виставках. На виставці у Стрию 1909 р. шкіри майстра із Тисмениці Д. Похила були відзначені **срібною** медаллю [7]. Далеко за межами Покуття знаною була фабрика Якуба Маргошеса у Станіславові [9, с. 72], згодом у радянський період на її базі створюється шкіряно-взуттєвий комбінат, від 1971 р. — об'єднання «Шкіряна фірма імені 40-річчя Жовтня», а 1996 р. — ВАТ «Івано-Франківське підприємство «Плай». Дотепер на Покутті займаються вичинкою шкіри головним чином у Тисмениці та Івано-Франківську.

Обробка шкіри розрізняється за призначенням. Юхта використовувалася насамперед у **лимарстві**, зокрема для виготовлення кінської упряжі (хомути, шлеї, вуздечки, віжки, посторонки, черезсідельники, нагрудники, сідла, батоги...). Відома дослідниця Ганна Горинь пише, що на початку ХХ ст. в Галичині налічувалося 1316 сідлярів і лимарів, які працювали у 877 майстернях [6, с. 23]. Центрами лимарства на Покутті були міста: Коломия, Станіславів, Тлумач, село Отинія. У Снятині був один лимар, робив віжки («ліщи»), хомути, шлеї... Господарі замовляли у лимарів не тільки кінську упряж, а й «вуголов» (зв'язь) до щіпа, який повинен бути з м'якої, і при цьому міцної шкіри [3, с. 153—154]. 1935 р. лише в Коломиї працювало 19 лимарів. Найвідомішою тут була майстерня «Упряж». Окрім того, лимарі виготовляли футляри для зброї, чоловічі ремені, постолі. З кінця ХІХ ст. їх праця була запотребувана на гуральнях, цукрових заводах для виготовлення та ремонту ремінних пасів для моторів [3, с. 23—24].

Із юхти виготовляли чоловічі пояси: на Коломиїщині «сорочки підперізують широким на 6 цалі (тобто приблизно 15 см. — О. С.) або й більше шкіряним ремнем (чересом)» [15, с. 41—47]. На Снятинщині також неодмінним елементом строю був «широкий шкіряний пояс» [16, с. 201]. До пояса прив'язували «тобівки» («табівки») — сумки для люльки, кресала, тютюну. У ремінь вкладали шкіряну «мошенку» або «сакевку» на гроші [15, с. 41—47]. Юхта використовувалася для виготовлення деяких деталей для взуття у **шевстві**, зокрема для низу взуття, де потрібна тов-

ста, щільна, жорстка, стійка до стирання, повинна добре утримувати кріплення. Така шкіра мала бути не тоншою 2,5 мм. Оскільки на Покутті шевство було одним із найрозвиненіших галузей виробництва, то, зрозуміло, потрібні були різні види шкіри.

Один з перших шевських цехів виник в Галичині, у Перемишлі 1381 р., згодом поширився на інші терени України, в т. ч. на Покуття. Із наданням містам магдебурзького права почався швидкий розвиток ремесел. Міста Покуття стають важливими торговельними центрами із щорічними ярмарками, на яких торгували шкірами та виробами з неї. Шевці працювали в Городенці, Тисмениці, Коломиї, Снятині. Важливим центром Покуття була Коломия — місто, якому надано магдебурзьке право вже 1405 р. Відомо, що в другій пол. ХІV—ХV ст. «з Покуття до країн Західної Європи, Молдови, Криму, Туреччини ввозили, серед інших товарів, шкіри, шапки і шкіряне взуття» [10, с. 37].

Яків Головацький пише, що покутяни носять чоботи рапсові (з подвійними підшвами і набраними з кусочків юхтової шкіри завуженими донизу каблуками, загостреним носком, вузькими халявами) та шкапові (з кінської шкіри) [5, с. 10]. На каблуки набивали залізні плоскі підкови. Змащували чоботи смальцем або конопляною олією. Чоботи шилися на одній колодці, тобто «на одну ногу». Я. Головацький подав детальні відомості про покрій чобіт, яких було два: венгерський і руський. Перший полягав у тому, що весь чобіт складався з двох кусків: «передника» і «тилка», які зшивалися по боках. «Передник» і передня частина халяви викроювалася з одного куска шкіри, яку згинали в підйомі (на підбиттію). «Тилок» — задня частина халяви і зап'яток. Руський крій полягав у тому, що прошва (головка) викроювалася з окремого куска і пришивалася на згині (підбиттію) гостроконечним язичком до передньої частини халяви. «Тилок», як і у венгерському способі, кроїли з одного куска. Причому руський крій використовували виключно в селянському середовищі, — зазначає дослідник [5, с. 10].

У другій пол. ХІХ ст. в Коломиї працювало 39 кравців, 27 столярів, 22 ковалі, 18 пекарів та майстри інших професій. Серед них шевців було найбільше — 53. Окрім того, в Коломиї працювало 9 кушнірів і 7 гарбарів [19, с. 52]. У 80-х рр. ХІХ ст. на Покутті фактично в кожному селі був свій швець [4]. Треба зауважити, що шевцями в селах називали й тих, хто лише ремонтував взуття.

Покутські жіночі чоботи. Коломийський музей ім. Йосафата Кобринського. Інв. № 3408

Жіночі черевички, с. Прутівка, Снятинщина. 20-ті рр. XX ст. Автор копії світл. Галина Виноградська (з домашнього архіву Чернець Ганни Іванівни)

Шкіру переважно вичиняли самі майстри або купували на ярмарках. Вироби покутських шевців високо цінувалися. На згаданій виставці у Стрию швець Іван Калиновський із Станіслава був нагороджений срібною медаллю [7].

Як і в Карпатах, на Покутті побутовували шкіряні постоло. Але особливістю покутського краю було те, що у XIX ст. основним взуттям не тільки в містах, а й у селах були не постоло, а чоботи і черевички. Оскар

Кольберг, описуючи речі етнографічної виставки у Коломиї, яка відбулася 15—30 вересня 1880 р., говорить, що в селах Коломийського повіту **подекуди** (виділення наше. — О. С.) чоловіки носили шкіряні постоло (ходачки) [15, s. 38]. При цьому зазначає цікаву деталь стосовно жіночого взуття селянок і міщанок. Це різні чоботи — на будень і святкові дні: у с. Чортовець і Обертин на Городенківщині жінки і дівчата одягають чоботи на обцасах, як і чоловіки, а «у святочні дні чоботи з жовтого або червоного сап'яну із не дуже високою халявою і з одною лише підшвою» [15, s. 41]. Дослідник зазначає, що в селах Коломийщини жінки носили жовті чобітки з козячої шкіри.

Він вказує також на зміни і її виготовленні чоловічого взуття: якщо раніше чоботи були незграбні, підбиті великою підковою, а халяви вище колін, щоб була можливість кілька разів їх підшивати, всередині вистелені віхтем соломки, то в описуваній час чоботи акуратні, з халявами під коліно [15, s. 41]. Чоботи у XIX ст. вже шили на двох колодках. Ксаверій Мрочко також твердить, що й на Снятинщині в будні чоловіки носять «ходаки», які шують самі з купленої шкіри. А дівчата і жінки купують чорні або жовті сап'янові чоботи [16, s. 207]. На світлинах із приватних колекцій кінця XIX—XX ст. не зустрічаємо покутян у постолох.

До святкового взуття шевці підбирали складніший крій, досконаліший декор, кращі гатунки шкіри, зокрема сап'ян. Сап'ян — шкіра танідного (рослинного) дублення, що виробляється з козячих, рідше — овечих чи телячих шкір. Батьківщина сап'яну — Мала Азія. В Галичині найвідоміший центр сап'яників — гуцульське село Кути. Сап'ян та вироби з нього кутські майстри привозили на ярмарки в Коломию та інші покутські міста.

Однак сап'ян здавна виготовляли і на Покутті. Як твердять дослідники, вірменські переселенці, які прибули до міста Тисмениця в 1679 р., «заложили гарбарню сап'янову». Покликаючись на «Шематизм Львівської вірмено-католицької архидієцезії», вчені доводять, що перші вірменські поселенці приїхали до Тисмениці в 1062 р., очевидно, відтоді тут відоме виготовлення сап'яну. Всередині XIII ст., за короля Данила Галицького, на Покутті вже масово прибували вірмени, ремісники та купці. Отже, виробництво сап'яну і замшевої шкіри вірмени розпочали в цьому покутському місті значно раніше, ніж була відкрита перша гарбарня. 1510 р. сюди знову прибуло велике

число вірмен. Наприкінці XVI ст. м. Тисмениця — важливий ремісничо-торговий центр, відомий шкіряними виробами [2, с. 29—63, 124]. За даними Лєопольда Вайгеля тільки у Коломийському повіті мешкало 1,5 тис. вірмен, які займалися головним чином ремеслом обробки шкіри, кушнірством та шевством [19, с. 44—54]. Зрозуміло, що українці перейняли ремесло виготовлення цінного виду шкіри — сап'яну та його використання у шевстві та кушнірстві. Зрештою, шевські цехи об'єднували вірменських та українських (руських) виробників. «Майстри, які займалися вірменською роботою», — так називали українських шевців у Галичині [8, с. 39—58]. Одним з найбільших осередків виробництва взуття в регіоні було м. Тисмениця. Вже 1788 р. тут засноване «Товариство шевців». Сюди входило 87 шевців з самого міста та навколишніх сіл [2, с. 229].

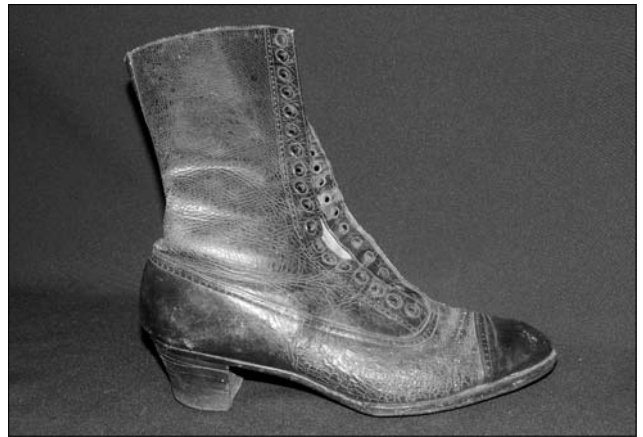
У XIX ст. користувалися популярністю в покутських містах і селах жіночі черевички. Яків Головацький подає їх опис: високі каблуки (корки), які вистругували з берези або бука, зверху обшиті шкірою, верх — з червоного або рожевого сап'яну з гострим носком. Дослідник зафіксував народну співанку, в якій йдеться про черевички з пряжками:

*Посію я діжку гречки, а дві жмені проса,
Ходила я в черевичках, тепер хожу боса.
Ходила я в черевичках з жовтими пряжками,
Тепер хожу по морозі босими ножками* [5, с. 18].

Мабуть, черевички з пряжками побутували раніше, оскільки вже в XIX ст. модні черевички на шнурівках.

Я. Головацький зазначає, що в містах «втрачається давній звичай... одягають європейський костюм, чоботи (фабричного виробництва)» [5, с. 9]. На початку XX ст. не тільки в містах, а й у селах попитом користується фабричне взуття різних європейських фірм. У Коломийському музеї ім. Й. Кобринського зберігаються елегантні жіночі черевички (1910 р.) із с. Торговиця (Городенківщина) фірми «Garantie N. Spoke». Ціни на шкіряне взуття були доволі високі: за даними 1836 р. чоловічі чоботи коштували 39,5 ринських, жіночі черевички — 100 (для порівняння: вартість 1 ц пшениці становила в той же час — 6,19 ринських) [2, с. 130].

Однак ще до середини XX ст., за свідченням респондентів (Тисмениця) [1, арк. 178], селяни шили на замовлення міцні юхтові головно чоловічі чоботи.

Жіночі черевички. Коломийський музей і Йосафата Кобринського. Інв. № 5890

Наприкінці XIX ст. в Галичині, в т. ч. на Покутті, почався масовий еміграційний рух у країни Америки. Українські шевці та кушніри відкривають у місцях поселення власні майстерні. На початку XX ст. число вихідців з Покуття у США збільшилося настільки, що тут було створено допомогове товариство «Тисмениця» [2, с. 139—140]. 1890 р. із Покуття (Тлумаччина, Городенківщина) прибули перші з України переселенці до Аргентини. У Буенос Айресі фабрику взуття відкрив Володимир Кметь. У м. Апостолес (провінція Місіонес на півночі цієї країни) до приїзду сюди українців взагалі не було шевців. Тому варто підкреслити, що першими шевцями тут стали покутяни Іван Маркевич та Йосип Явний [13, с. 47—90].

Майстри пошиття одягу — кушніри використовували овечі шкури, вичинені з хутром. На Покутті **кушнірство** як ремесло відоме з XIV ст. Наприкінці XIX ст. найбільше кушнів працювало в м. Снятин, Тлумач, Тисмениця, Станіславів, Коломия. Найдавніші традиційні — білі шкіри. Власне, розрізняли фахівців-гарбарів за кольором обробки шкіри: білошкірники, чорношкірники (кардибанники), червоношкірники. Останні виготовляли шкіру червоного, жовтого, коричневого кольору. Найбіль-

Кушнірський цех. Тисмениця. 20-ті рр. XX ст. Світлина від Лілії Лишеги

Кожух. Коломийський музей ім. Йосафата Кобринського

ший центр білошкірництва в регіоні — Тисмениця. У 30-х рр. XX ст. тут працювало понад 300 білошкірників [6, с. 17].

Поширеною серед кушнірів була відхожа форма виробництва, коли майстер приїжджав у село і виконував замовлення мешканців з їх матеріалів: виготовлених власноруч чи куплених на ярмарку. Наприклад, у с. Ганнусівка (Тисменицький р-н) «був кушнір Мазур Василь, який приїхав у село з Тисмениці. Шкури старих овець виправляли і шили кожухи. Крім кожухів він шив із виправлених шкур ягнят хлопцям і молодим газдам шапки або баранки, як їх називали в селі» [11, с. 227].

Інша форма виробництва: майстер вдома приймав замовлення, яке виконував із шкір, що їх сам вичиняв або купував, а також із шкір, які приносив замовник. Замовлення виконувала вся родина майстра.

Окрім того, ремісник старався виготовити із власних чи куплених матеріалів продукцію на ринок.

Від XVI ст. центром кушнірства на Покутті стає м. Тисмениця. У вересні 1592 р. тисменицькі кушніри об'єдналися в цехову організацію кушнірів та білошкірників з дозволу власника міста Миколи Потоцького. Однак тільки дозвіл короля давав право цеховим організаціям торгувати товарами не тільки в Польщі, а й поза її межами. Такий дозвіл мав кушнірський цех у Галичі. 1585 р. Галицька міська рада, до якої звернулися тисменицькі кушніри, з дозволу короля дала тисменичанам копію статуту свого цеху. Юридично затверджено статут 14 вересня 1638 року. Таким чином саме ця дата вважається днем започаткування кушнірства в Тисмениці [2, с. 74—75]. Відтак кушніри міста мали змогу збувати свій товар не тільки на місцевих, а й на великих ярмарках Австрії, Німеччини, Румунії, Росії... На поч. XIX ст. в Тисмениці працювало понад 300 кушнірів, які виготовляли продукції майже на мільйон золотих римських [2, с. 129]. Вироби тисменицьких кушнірів експонувалися на міжнародних виставках у Лондоні, Відні, Дрездені, Лейпцигу, Берліні та інших містах Європи.

Насамперед кушніри займалися пошиттям кожухів. Оскар Кольберг пише, що на Коломийщині одягають довгий кожух, який сягає нижче колін, виправлений «на біло» з вузьким коміром з чорного барана. Шви кожуха прикриті вишивкою зеленою або червоною волічкою [15, s. 35]. У Тисмениці зшиті місця прикривали також «вензликами» (вузькими смужками зеленого, синього, червоного сап'яну» [1, арк. 170]. Причому крій чоловічих і жіночих кожухів суттєво не відрізнявся. На пошиття кожуха йшло 5—6 овечих шкір. Поширеними були відрізи в талії кожухи. Для пошиття такого виду виробу знімалася мірка: загальна довжина, довжина рукава, довжина до стану, ширина плечей [6, с. 55].

Популярним, як і в гірських районах, був безрукавний кожух — кептар. Як пише дослідниця Ганна Горинь, кептар — «один з наймальовничіших компонентів народного вбрання» [6, с. 63]. Вчена простежила, що на Покутті до кінця XIX ст. кептарі «перегинкового крою» (шкіру перегинали на дві половини — для передньої і задньої частини виробу). У XX ст. крій кептарів змінюється: їх почали шити із двох шкір, що мали плечовий шов. Цей крій доволі простий: пряма невідвізна спинка, невисокий стоячий комір [6, с. 50—

51]. Довжина кептарів різна. У Коломийському музеї ім. Й. Кобринського зберігаються покутські кептарі довжиною 46, 42, 54, 58, навіть 69 см. Довші (понад 60 см) зустрічаються з відрізною талією, від талії спинка кльошована [1, арк. 157—158].

У Тисмениці «киптарем» називали білий кожух із рукавами довжиною нижче колін. Для дівчат шили дещо коротший киптар. Короткий кожущок без рукавів одягали тут у будні дні, і їх називали «гуцулка». Чоловіки у свята одягали довгий кожух, а в будні — короткий («швабик»). Як твердить Лілія Лишега, «швабики» носили тільки міщани, а «шкіри майстрам привозили з Молдовії і Карпат, з Криму — «кримку» (каракуль).

І кожухи, і киптарі на Покутті кроєм не відрізнялися від гуцульських. Проте різниця полягала в оздобленні виробів. Ксаверій Мрочко зазначає, що одяг на Снятинщині не так багато оздоблений, як у гуцулів [16, s. 201]. Так само Оскар Кольберг підкреслює, що основною рисою одягу покутян є простота [15, s. 35], — йдеться саме про оздоблення. Неодмінний декоративний елемент — прикриття швів вишивкою чи смужками сап'яну. Як розповідає Лілія Лишега, низ кожуха та краї рукавів також обшивали «фарфлями» (маленькі смужки шкіри розміром 2 x 1 см почергово білого й чорного кольору без вовни. Багатші замовляли до кожуха смушевий комір. Такі кожухи носили рільники. Міщани одягали червоні кожущки, які обкладали смушком. Навколо обкладу (довкола горловини, спереду, краї рукавів) вишивали шовковими нитками («крижикування»). На кишнях вишивали три різнокольорові квітки з двома зеленими листочками [1, арк. 161].

Багатшим було оформлення киптарів: нашивання шнурів, гудзиків, китиць. Один із домінуючих на Покутті способів декорування — аплікація білим, зеленим, червоним, синім сап'яном та вишивка. Наприклад, киптар із с. Торговиця Городенківського району вишитий гладдю квітковим орнаментом [1, арк. 160]. Вишивка спереду складається із 16 рядів з кожного боку розрізу, розміщена на білому сап'яні, відтак нашита на киптар. Аплікація прикріплена зеленою бавовняною ниткою. Окрім того, на шов накладений тоненький шнурок з вовняної нитки. Вишивка дивовижна: кожна пелюстка квітки вишита різними кольорами. Однак попри багатобарвність вишивка не створює враження крикливості, навпа-

Киптар, с. Торговиця Городенківського району. Коломийський музей ім. Йосафа Кобринського. Інв. № 14750

ки — декорування надзвичайно вишукане, вражає злагоженістю, витонченістю, довершеністю.

Художниця Ольга Шулепа згадує про свою бабусю із с. Попельники Снятинського району: «Бабця вчила мене вишивати, підбирати кольори. Вона брала нитки різних кольорів. Кляла поряд і казала мені: «Це до цього пасує. А це до цього не пасує». Дивуюся: звідки бабця знала гармонію кольорів» [1, арк. 152].

На Снятинщині та Городенківщині поширеними були киптарі «калінка». Їх виготовляли в селах Тулова, Русів. Основний мотив оздоблення: слянка тоненькими сап'яновими смужками чорного й білого кольорів та аплікація чорним сап'яном у формі невеликих трикутників довкола горловини, пройми, низу виробу, навколо обов'язкових у киптарях маленьких кишень. Зовнішній кут кожного трикутника завершено китичкою діаметром 0,8 см з ниток червоної барви із незначним вкрапленням зеленої [1, арк. 156]. Зустрічаються киптарі без кишень: с. Торговиця (Городенківщина) [1, арк. 157]. Киптар із с. Хотимир Тлумацького району оздоблений зигзагоподібною аплікацією із зеленого сап'яну. Горловина і доволі великі кишені (12 x 12 см) прикрашені дрібними чотирикутними шматочками (0,5 x 0,3 см) козячого хутра почергово чорного і білого кольору, з'єднані між собою міцною лляною ниткою. Весь виріб — це напрочуд витончена художня робота [1, арк. 161]. Побутували киптарі, оздоблені великою

У кептарях подружжя Гриць і Настя Панас, с. Чернятин Городенківського району. 1972 р.

кількістю металевих капслів (с. Корничі, Коломийщина). Леся Пискор, дослідниця виробів зі шкіри, нині вчений секретар Коломийського музею ім. Й. Кобринського, надала важливі відомості про те, що в селі Корничі, де розвивалося традиційне кушнірство, дотепер виготовляють кожухи та кептарі. Тут виправляв шкіри, шив шапки, кептарі, кожухи майстер Лахнюк Іван Ількович (1917 р. н. — ?). Знані далеко за межами села кушніри з цього села: Гнатюк Михайло, Антонюк Ілько, Ганущак Михайло. Причому покутянин Ганущак Ілько шив пістинські кептарі. Можливо, згаданий кептар, прикрашений капслями, якраз його робота.

На Городенківщині в селі Сороки працював кушнір Аннюк Дмитро (1880—1940 рр.), в с. Торговиця шив кептарі Гуцуляк Іван (1901—?). У Снятині відомий був кушнір Грабовецький Дмитро, який шив кожухи для селян навколишніх сіл. Костюк Ілько із с. Келихів (Снятинщина) — відомий майстер виготовлення кептарів [1, арк. 163—164]. У 30-х рр. ХХ ст. у Снятині були знані кушніри: Дмитро Радомський, Грудзінський, Жеховський, Олекса Москалик, Дмитро Керницький. В Микулинцях працювала родина кушнірів — Курилюки [3, с. 91]. У с. Келихів на Снятинщині шив кептарі Костюк Ілько (1900—1970) [1, арк. 164].

Покутяни охоче купували вироби зі шкіри пістинських, косівських майстрів. Тадеуш Северин розповів про одного із кушнірів Косова Дмитра Якібчука, батько якого виробляв подільські кептарі й кожухи. Навчався ж він не тільки в батька, як зазвичай (адже ремесло в родині передавалося з покоління в покоління), а в Івана Ватаманюка в Яворові. Отже, був знайомий з різними техніками пошиття й оздоблення шкіряних виробів. На виставці 1909 р. в Стрию цей майстер був нагороджений золотою і срібною медаллю. Для оздоблення використовував аплікацію білим, червоним, жовтим, зеленим сап'яном фірми Weissa у Відні. Металеві гудзики, капслі замовляв на фірмі Адольфа Штайнера у Празі. Його товари продавались в Трускавці, Закопаному, Кракові тощо [18, с. 3—23].

Кушнірство, як і інші ремесла, не було ізольованим між країнами Європи, а, тим більше, між українськими етнографічними районами. Різні течії, погляди, мода швидко розповсюджувалися, взаємовпливали. Слава доброго майстра приваблювала замовників навіть з далеких містечок та сіл. При цьому зберігалися певні регіональні особливості — традиції. Зазвичай майстер виясняв, звідки замовник, відтак відповідь диктувала форму виробу та його орнаментування.

Міжетнографічним та міжетнічним європейським зв'язкам сприяли ярмарки. У 40-х рр. ХІХ ст. у Східній Галичині у містах та містечках щорічно відбувалося 15540 торгів і 9609 ярмарків, в т. ч. на Покутті. Скажімо, у Тисмениці проводилися ярмарки 3 лютого, 1 квітня, 13 червня, 24 вересня, 23 листопада тривалістю по вісім днів. 1806 р. їх тривалість збільшилася до 14 днів [2, с. 136—137]. Великі щорічні ярмарки були в Снятині, Станіславові. У Коломиї протягом року проводилося вісім ярмарків: 6 лютого, 24 квітня, 15 червня, 3 серпня, 13 вересня, 30 листопада і 18 грудня [19, с. 54—55]. Сюди привозили шкіри, чоботи, кожухи, кептарі також із гуцульських осередків: із с. Кути, Пістинь. Особливо великою популярністю в покутян користувалися пістинські товари [6, с. 24].

На тодішні культурні взаємовпливи звертає увагу польський дослідник Ришард Бриковський. Говорячи про виставку 1880 р. в Коломиї, він справедливо зазначає: «Ясно видно, як ... доходили і швидко розповсюджувалися сучасні течії і погляди господарські, культурні, суспільні, одночасно з ними народні й політичні» [12, с. 117—121].

Покуття, зокрема м. Тисмениця, особливо знане в Україні та за її межами вичинкою **хутра** та виробів з нього. Обробка хутра — значно складніший процес порівняно з вичинкою овчини. На останньому етапі обробки хутра необхідне розчісування і заглажування волосяного покриву. Заглажують зволожений водою волосяний покрив або по волоссю, надаючи природного напрямку, або проти волосся, щоб створити враження більшої густоти. Хутро обов'язково з'єднувалося з тканиною. Ця робота проводилася вручну. Хутро цінується за масою: що менша маса, тим вища цінність виробу. Приймаються до уваги його теплозахисні властивості: наскільки високий і густий волосяний покрив. Найвищими теплозахисними функціями володіють шкірки лисиці, песця, бобра, каракуля. Вже у 20-х рр. XIX ст. в Тисмениці діяло три цехи вичинки хутра та пошиття з них виробів. Наприкінці XIX ст. тисменицькі хутра експонувалися на міжнародних виставках у Лондоні, Відні, Дрездені, Лейпцигу, Берліні, де здобували високі оцінки [11, с. 130].

Хутряні вироби — це завжди досить дороговартісний товар. Жіноча шуба в 1836 р. коштувала 327 золотих ринських [2, с. 130] (приблизно стільки ж, як 50 ц пшениці). Яків Головацький твердить, що попри високі ціни на вироби зі шкіри, особливо хутра, майстрів, що їх виготовляють «доволі багато по місечках» [5, с. 41]. У Тисмениці «жінки — міщанки взимку вдягалися в плащі з комірами, які були з кримки, лиса, куниця, тхора, а також у довгі «футра» (шуби) з кримки, лошака» [1, арк. 171], — розповідає п. Лілія Лишега. Міщани взимку одягали «футро» або «футерко», тобто лисячу, з сірих або чорних овчин шубу, покриту сукном, «з відкидним коміром з якогось кращого хутра, — знаходимо підтвердження сказаного у Я. Головацького. — Взимку на великий парад міщанки одягають хутряні шуби, покриті тонким голубим або зеленим сукном, нерідко дорогою шовковою тканиною. Шуба окаямлена шовковою тасьмою або золотим і срібним позументом. Хутра лисиці, куниця, білки ... на комір, верхні краї рукавів та низу. Вся внутрішня частина шуби... з кроликів або овчини. У багатих відкидний комір із сибірських лисиць, куниць та інших дорогих хутер накривають плечі аж до пояса» [15, с. 28]. Окрім того, дослідник говорить, що зверху шуби одягали делію — довгу ведмежу або вовчу шубу з довгим рукавом [5, с. 12].

Важливими є його дані про те, що й бідніші міщани одягали лисячі шуби, покриті білим сукном [5, с. 12]. Сільські жінки й дівчата також рідко носять кожух, а «стараються придбати бекешу, покриту синім сукном і вишиту тасьмами» [5, с. 41]. Зазвичай бекеша виготовлялася з овчини, але комір був із дорожчого хутра [5, с. 51]. Як шуба, так і бекеша шилася з відрізною талією, так, щоб більш-менш прилягала до стану [5, с. 28]. Звідси можна зробити висновок про популярність в регіоні хутряних виробів. Окрім того, про це свідчить закон XVII ст., яким заборонялося простим людям використовувати в одязі дорогі хутра: «щоб ніякий міщанин, ні плебей не мали зухвалості носити шапки дорожчих хутер, окрім лисячих та інших низьких, а також, щоб ніхто не ходив у сап'янах...» [5, с. 47—48].

Варто підкреслити, що першу хутряну фабрику в Україні закладено саме в Тисмениці 1891 р.

Головним інженером фабрики був запрошений відомий фахівець з Відня Мечислав Бахуш. 1912 р. завершилося будівництво підприємства. 1913 р. інспекція від Крайового патронату ремесел і дрібного промислу відзначила у своєму звіті високий рівень технічного оснащення, добру організацію праці та високу якість продукції. При фабриці одразу відкривається платний курс навчання, мета якого — дати теоретичні знання та практичні навички з білошкірництва та кушнірства. «З білошкірництва слухачі вивчали технології вичинки, мочення, білування, квашення, сушення, фарбування шкір та використання для цих операцій відповідних матеріалів. Заняття провадив Мечислав Бахуш». На курсі кушнірства вивчали технологію розкрою шкір, шиття на машинках, дизайну...» [2, с. 130—132]. У 30—40-х рр. XX ст. щорічно на фабриці виготовляли 100 000 шт. високоякісних хутряних виробів.

Після приходу радянської влади фабрику одразу «націоналізували». Інженера Бахуша і власницю фабрики Молю Крейніс заарештували. За вироком «Особого Совецання» при НКВД СРСР засудили як «опасно-социальные элементы» [2, с. 227—228]. Директором фабрики був призначений «спеціаліст» з Києва Аніканов Кирило, через рік — Рижик Вонар [2, с. 292—294]. На фабриці шили жіночі манто, напівманто, коміри, шапки. У 1953 р. тут працювало 595 тисменичан. У 60-х рр. XX ст. на фабриці щорічно шили більше 250 тис. головних уборів. Тут

Марія Волосовська — княгиня хутра

також перероблялося більше половини заготовлених в Україні шкірок кролика, всі шкірки нутрії, мерлушки, козлика. У 80-х рр. число робітників на фабриці сягнуло 1370 осіб [2, с. 349—351].

Цінних звірів — норку, голубий песець, сріблясто-чорну лисицю, соболя — розводили у двох зоогосподарствах поблизу Тисмениці, в Червонограді на Львівщині. Нині ці господарства занепали. Норки закупаються у скандинавських країнах, нутрії — в Польщі, хутра завозяться також із країн Прибалтики.

Заслужений працівник промисловості України, Заслужений раціоналізатор України, кавалер ордену Княгині Ольги, багаторічний головний інженер, згодом генеральний директор хутрофірми «Тисмениця», із родини тисменицьких кушнірів Марія Волосовська розповідає, що в Радянському Союзі були єдині стандартні лекала, тобто одяг на цій великій території всюди мав бути однакового крою, однакових кольорів. Покутянка Марія Волосовська запропонувала нові моделі, розробила 400 промислових зразків виробів з хутра. Зауважимо, що вона — перша жінка, яка була нагороджена званням майстра «Союзмехпрому», попри те, що за звичаєм кушнірство вважалося чоловічою справою, і майстрами іменувалися виключно чоловіки. Причому вироби зі шкіри традиційно навіть вишивали чоловіки.

В СРСР було більше 30 хутрових підприємств: у Харкові, Москві, Ленінграді, Бельці (Молдавська

РСР), Казань, Каунас, Новосибірськ, Самара, Семипалатинськ тощо. Але всесоюзною школою моделювання в цій галузі стала Тисмениця. Саме тут було здійснено революцію у сфері виробництва хутра і хутряних виробів. Скажімо, традиційними були сірі, чорні та коричневі кольори хутра. Українка — покутянка Марія Волосовська **перша в світі** почала фарбувати хутра в усі кольори веселки. Революційним досягненням став тисменицький спосіб рельєфної стрижки хутра кроликів, який відкрив новий напрямок моделювання та пошиття хутряних виробів. Марії Волосовській належить 205 раціоналізаторських пропозицій. Вона 35 разів брала участь у міжнародних ярмарках у: Брюсселі, Монреалі, Франкфурті-на-Майні... На Міжнародному конгресі хутровиків у Болгарії (1982) тисменицькі вироби нагороджені срібною та бронзовою медалями і трьома почесними дипломами. Тисменицькі вироби відзначені дипломами XI і XII міжнародних конкурсів у Монголії (1984) і Югославії (1986) [1, арк. 141].

Коли Марія Волосовська очолила в 1998 р. тисменицьку хутрофірму, вона зініціювала відкриття в Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника спеціальні групи підготовки фахівців з хутрового виробництва, де практикувала як викладач. У 90-х рр. вона представила колекцію із каракуля, нутрії, каракульчі, лисиці за українськими народними мотивами. 1997 р. відбувся творчий звіт тисменицької майстрині. Відтоді покутянка володіє символічним титулом «Княгиня хутра». Досвід, знання та творчий потенціал надихнули її на створення іменної дизайн-студії, яка функціонувала на базі експериментального цеху хутрофірми «Тисмениця». 2000 р. вона відкрила в Івано-Франківську «Дизайн-студію Марії Волосовської», її торговельна марка швидко завоювала визнання в Україні та за рубежом [1, арк. 143].

Підприємства шкіряно-хутрового виробництва є нині у Львові, Харкові, Миколаєві (обласному), Запоріжжі, Черкасах, Ужгороді, Києві, Балті (Одещина), Жмеринці (Вінничина), Шепетівці (Хмельниччина), але Тисмениця дотепер залишається центром цієї галузі. Відома фірма «Тикаферлюкс» — спільне підприємство об'єднання «Тисмениця» та фірм Нідерландів, Німеччини та Мальти з повним циклом переробки хутра і пошиття з нього виробів. Створена 1989 р. фірма — це перше на теренах колишнього СРСР спільне підприємство за участю європей-

ських виробників. 60% товарів воно поставляє на експорт. Фірма — постійний учасник міжнародних виставок-ярмарків у Мюнхені, Франкфурті-на-Майні, Гельсінкі, Парижі, Торонто, Нью-Йорку... [2, с. 252—253]. Окрім того, тут діють: хутрофірма «Тисмениця», «Хутроспецпостач», «Тисхутролюкс», спільне українсько-нідерландське підприємство «MPV — Юкрейн». Нині виробничі потужності в Тисмениці забезпечують вичинку та фарбування 10 млн. шкурок кролика, норки, нутрії, песця, лисиці, ондатри, каракуля. Як і в попередні століття, більшість тисменичан задіяна в кушнірській сфері. Тут виготовляють пальто, півпальто, куртки з хутра, чоловічі й жіночі головні убори, дитячий одяг, спецодяг на хутряній підкладці, аксесуари зі шкіри та хутра. Хутро з Покуття — товар, який екпортується в Італію, Грецію, Туреччину, Іспанію, Німеччину, Японію. Окрім великих підприємств кушніри вичиняють шкури і шиють хутрянні та шкірянні вироби в домашніх умовах. Відновлено традицію переробки овечих шкур. Тут працює 42 приватні крамниці, де є широкий вибір тисменицьких товарів. Шкірянний одяг та аксесуари зі шкіри виготовляють також у Івано-Франківську: ательє «Люкс», «Тавіта-успіх», «Кнопка», «Шкір-турянка».

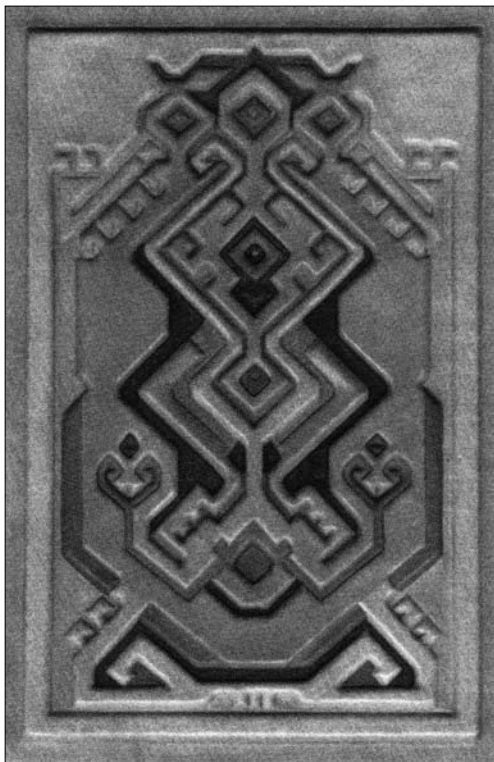
Одним із найдавніших і широко розповсюджених в Україні, в т. ч. на Покутті, видів виробів: хутрянні шапки. Оскар Кольберг пише про поширені тут зимові шапки-«клепані». Клепаня — висока шапка з руна молодого барана, облямована лисячим хвостом. Верх такої шапки шили з червоного або блакитного сукна [15, с. 36—41]. Яків Головацький пише про високі шапки із чорних смушків на Коломиїщині [5, с. 13]. Зимовий головний убір міщан був практично таким самим, як і в селах, відрізнявся лише тим, що шився із сірих смушків, а також ззаду хутро розрізували і зав'язували шовковими тасьмами («завісами»). Відтак такі шапки називали «на завісах». У містах був ширший асортимент оздоблення: хутром куніці, видри, навіть соболя [5, с. 13]. У Тисмениці смушеві чорні шапки вистеляли всередині шкіркою із молоді кози. «Така шапка добре тримала тепло і водночас не парила» [1, арк. 172], — розповідає п. Лілія Лишега. Ксаверій Мрочко говорить про те, що на Снятинщині побутує бараняча шапка або «капуза» (клепаня), як і на Гуцульщині [16, с. 201]. Як свідчить Я. Головацький, міщани і селяни «шапки купують на

Вироби з хутра. Авторка Марія Волосовська. Тисмениця — Івано-Франківськ

ярмарках» [5, с. 38]. У ХХ ст. чоловічі шапки-«вушанки» переважно з кролячого хутра постачали з Тисмениці в усі республіки колишнього СРСР.

Хутрянні шапки, як довела у своєму дослідженні Галина Стельмащук, від часів Київської Русі на всій території України носили й жінки. Їх одягали поперх

Авторські роботи Ольги Шулепи. Івано-Франківськ

убруса [14]. Лілія Лишега розповідає, що на початку ХХ ст. в Тисмениці жінки-міщанки замовляли хутряні капелюшки з кримки, лиса, куниці, тхора тощо відповідно до хутра коміра пальта. В цей комп-

лект входила також муфта («зарукавок») [1, арк. 170—171]. Від середини ХХ ст. особливо в містах та містечках популярні жіночі хутряні шапки різної форми з дорогих хутер норки, песця, сріблястої лисиці, значна частина яких постачалася і постачається дотепер на ринок із тисменицької фабрики.

Нині на Покутті працює плеяда митців з художньої обробки шкіри. В Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаника відкрито кафедру декоративно-прикладного мистецтва і етнодизайну, де працюють: кандидат мистецтвознавства Оксана Бейлах, викладач, завідувачка майстерні художньої обробки шкіри, дослідниця експериментальних тенденцій у радянському дизайні 1970—1980-х рр., знана в Україні майстриня в царині пластики зі шкіри. Молода художниця Юлія Рев'юк, авторка декоративних панно, жіночих сумок. Тетяна Портечна працює в напрямку етнодизайну предметного середовища, виготовляє зі шкіри сумки, гаманці, одяг. Ліля Синишин — викладач кафедри, авторка панно зі шкіри. Лідія Стефанишин — старший викладач, завідувачка секцією художньої обробки шкіри, працює в галузі моделювання. Твори зі шкіри відомої покутської мисткині Ольги Шулепи — члена Співки художників України, учасниці всеукраїнських та міжнародних виставок, знаходяться в музеях та приватних колекціях України, Польщі, Німеччини, Італії, Канади. Художниця — авторка великих декоративних пластів методом ручного рельєфного тиснення на шкірі. У її доробку також ужиткові речі: папки, записники, скриньки різних форм та розмірів. Вона оздоблює свої вироби головно за трипільськими мотивами.

Хоч вироби Ольги Шулепи новаторські, інструменти для їх виконання вона застосовує ті ж, що використовувалися в традиційному кушнірстві: ножі для розкрою, заточені з обох боків; ножі для шефрування (стоншування) шкіри, заточені з одного боку; дорожники — кріплені до дерев'яної ручки з обох її кінців ножі (з одного боку — для обробки округлих деталей, з другого — рівних). Купити їх неможливо, отже, художниця замовляє їх на заводі за давніми традиційними зразками. Так само виготовляє «штампіки», практиковані майстрами для оздоблення шкіри: це стержні з нержавіючої сталі, з рисунком на одному кінці у формі квадрата, дуги, півдуги, кола, зірочки, трикутника

тощо. Самостійно варить клейку воскову суміш, якою покривається готовий виріб. Фарби закріплює також старим методом з використанням оцту (розчин: 1 частина оцту + дві — води). Для кольорування традиційно використовує навар з лушпиння цибулі. «Лушпиння цибулі дає теплу глибоку охру») [1, арк. 149], — пояснює мисткиня. Загалом процес створення однієї речі триває приблизно два місяці. Тобто Ольга Шулепа користується трудомісткими, зате надійними якісними традиційними кушнірськими методами роботи.

У с. Залуччя Снятинського району працює випускник Косівського коледжу Гринчак Іван, виготовляє зі шкіри ужиткові речі: чоловічі й жіночі пояси, папки, сумки. Відомий у Коломії майстер Дідорак Валерій виробляє зі шкіри портфелі, альбоми, сумки, пояси. Він автор своєрідних панно, скульптур. Основу скульптури художник відливає з легкого матеріалу (пінки), відтак обтягує її шкірою. Вся робота, інколи велика частина її покривається одним шматком шкіри, яку потрібно подекуди (на обличчя, руки, деталі одягу) витончувати так, щоб вона стала майже прозорою. Майстер експериментує, знаходить і використовує нові оригінальні технології тонування шкіри та покриття нею виробів.

Сьогоднішнє шкіряне виробництво вирізняється високим рівнем механізації праці, використанням автоматизованого устаткування, застосуванням хімічних матеріалів, які прискорюють процес обробки шкіри. Нинішній час диктує нові запити, що спонукає у великій мірі втрату традиційних виробів зі шкіри, водночас — розширенню їх асортименту. Окрім взуття, одягу, поясів, шапок, сумок, попитом користуються декоративні панно, адресні папки, чемадани, записники, різноманітні скриньки, аксесуари зі шкіри та хутра тощо.

Технологія обробки шкіри, зняття праці на Покутті — загальноукраїнські і ширше — загальноєвропейські. Розвиток шкіряних промислів відбувався аналогічно до інших країн Європи. Тобто від дрібного виробництва в селах та містечках, де переважали невеликі майстерні, коли ремесло поєднувалося із рільництвом і носило сезонний характер, до галузевих промислових підприємств. Відповідно збут виробів пройшов шлях від відхожих промислів, виготовлення товарів на замовлення місцевих мешканців до міжнародної торгівлі.

Материнство. Автор Дідорак Валерій. Коломия

На Покутті були всі види шкіряних промислів, однак найінтенсивніше розвивалося чинбарство та шевство, яке до 30-х рр. ХХ ст. ще зберігало тут кустарно-ремісницький характер. Водночас паралельно працювала від 1888 р. славетна в Європі фабрика шкір Я. Маргошеса (Станіславів), а також шевські, кушнірські, хутряні фабрики.

Центром шевства в регіоні було м. Тисмениця. Від початку XVII ст. це місто стало славетним осередком кушнірської справи. На початку XVIII ст. тут діяло три кушнірські цехи. У XIX ст. Тисмениця — відомий у Європі осередок виробів з хутра. Вже 1835 р. тут працювала хутрова фабрика Л. Левенталя, хоч офіційною датою створення першої в Україні хутряної фабрики вважається 1891 рік, коли було затверджено статут її діяльності.

Хутряні вироби на Покутті користувалися популярністю, побутовали як в міському, так і в сільському середовищі. Тобто міщани й селяни широко користувалися виробами з хутра та дорогих високоякісних шкір. Побутування в регіоні виробів із шкіри та хутра насамперед служить вагомим доказом про матеріальний достаток покутян, заможність міських і сільських родин.

Участь у виставках покутських майстрів, здобуті на них нагороди говорять про їх високий професійний рівень, а також про давні міжетнічні зв'язки та тісні взаємовідносини з європейськими країнами, зокрема Австрією, Німеччиною, Польщею, Нідерландами.

Регіональні особливості шкіряних виробів, які полягають, головню, у своєрідності декорування, свідчать про багатство народної творчості покутян. Майстерність оздоблення одягу, взуття, поясів, сумок та інших предметів побуту аплікаціями, зокрема сап'яном, плетенням, тисненням, вишивкою характерним рослинним орнаментом викликають у сучасників, як слушно зауважив польський дослідник Ришард Бриковський, «здивування» багатством задумів, відчуттям смаку, мистецьким вирішенням, раціональністю, врешті — талантом народу [12].

Новий час — нові запити, відтак новий асортимент виробів, однак більшість сучасних покутських художників, які працюють з таким матеріалом як шкіра та хутро, своєю творчістю тісно зв'язані з щедрою традиційною культурною спадщиною краю.

1. Архів Інституту народознавства НАН України. — Ф. 1. — Оп. 2. — Од. зб. 705. — 180 арк. (Матеріали Оксани Сапеляк).
2. Андрухів І. Тисмениця / І. Андрухів, С. Гаврилюк. — Івано-Франківськ : Лілея, 2002. — 396 с.
3. Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків / М. Бажанський. — Дітройт : Бібліотека видавництва «Снятин», 1983. — Ч. 7. — 255 с.
4. Герасимович І. Ярмарки і торги на Покутті / І. Герасимович // Діло. — 1881. — № 89.
5. Головацький Я. О костюмах или народном убранствѣ русиновъ или русских в Галичинѣ и Северовосточной Венгрии / Я. Головацький. — Санкт-Петербург, 1848. — 67 с.
6. Горинь Г. Шкіряні промисли західних областей України (друга половина ХІХ — поч. ХХ ст.) / Г. Горинь. — Київ : Наукова думка, 1986. — 96 с.
7. Господар і промисловець. — 1909. — № 2.
8. Капраль М. Шевський цех у Львові ХІ—ХІІІ століть і особливості правового статусу / М. Капраль // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2009. — Вип. 44. — С. 39—58.
9. Ковальчак Г.І. Розвиток фабрично-заводської промисловості в Східній Галичині ХІХ — на початку ХХ ст. / Г.І. Ковальчак // З історії західно-українських земель. — Київ, 1960. — 154 с.
10. Котляр М.Ф. Галицька Русь у другій половині ХІV — першій чверті ХV ст. / М.Ф. Котляр. — Київ : Наукова думка, 1968. — 144 с.
11. Остапович В. Нариси з історії села Ганнусівка / В. Остапович. — Харків, 2012. — 311 с.
12. Ришард-Бриковський. В 100-ту річницю першої польської етнографічної виставки в Коломиї / Ришард-Бриковський // Polska sztuka ludowa. — Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk, 1981. — № 2. — S. 117—121.
13. Сапеляк О. Українська спільнота в Аргентині. Історико-етнологічний аспект / О. Сапеляк. — Львів, 2008. — 286 с.
14. Стельмащук Г.Г. Традиційні головні убори українців / Г.Г. Стельмащук. — Київ : Наукова думка, 1993. — 240 с.
15. Kolberg O. Pokucie. Obraz etnograficzny / Kolberg O. — T. I. — Kraków, 1882. — 360 s.
16. Mroczko K. Snsatyńszczyzna (Przyczynek do etnografii krajowej) / Mroczko K. // Przewodnik naukowy i literacki. Rocznik XXV z 1882. — Lwów, 1897. — 1176 s.
17. Przemysl garbarski // Sprawozdanie komisji ankietowej. — Warszawa, 1928. — T. XV.
18. Seweryn T. Kozusznictwo i torebkarstwo w Kosowie / Seweryn T. // Przemysl. Rzemioslo. Sztuka. — Krakow, 1924. — Rocznik IV. — № 2. — S. 3—23.
19. Waigel L. Rys miasta Kołomyja / Waigel L. — Kołomyja, 1877. — 114 s.

Oksana Sapeliak

LEATHER WORKING AND ITS PRODUCTION AT POKUTTIA

The article deals with one of the most ancient branches of humans' activity — leather working. Attention is paid to the development of folk crafts of leather dressing, the technology of leather working and peculiarities of leather goods, both their decoration, at Pokuttia.

Keywords: leather dressing, tanning, bootmaking, furriery, fur production.

Oksana Sapeliak

ОБРАБОТКА КОЖИ И ИЗДЕЛИЯ ИЗ НЕЕ НА ПОКУТЬЕ

В статье речь идет о одной из наидревнейших отраслей человеческой деятельности — кожаном производстве. Внимание уделено развитию народных промыслов выделки шкур, технологии обработки кожи и особенностям изделий из кожи и их украшение на Покутье.

Ключевые слова: выделка шкур, дубление, гарбирование, сапожничество, скорнячество, пушные изделия.